

**KUZATUV KENGASHI, UNING QO‘MITALARI VA A‘ZOLARI
FAOLIYATI BAHOLASHGA USLUBIY YONDASHUV.**

Murodov Xolmurod Xamzayevich
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi,
2-kurs magistri.
e-mail: murodov-88@umail.uz
tel: 99-706-55-77

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Mustaqil direktorlarning korporativ boshqaruvdagi ahamiyati, kuzatuv kengashini baholash jarayoni, kompaniyani va uning boshqaruvini nazorat qilinishi, axloq kodeksini o‘rnatishi, jarayon va monitoringni nazorat qilishi, tegishli moliyaviy nazorat tizimining mavjudligini ta‘minlanishi haqida.

Kalit so‘zlar: boshqaruv, mustaqil, monitoring, nazorat, moliya, tizim.

ANNOTATION

This article is about the importance of independent directors in corporate governance, the process of evaluating the supervisory board, overseeing the company and its management, establishing a code of ethics, overseeing the process and monitoring, and ensuring the existence of an appropriate financial control system.

Key words: management, independent, monitoring, control, finance, system.

Zamonaviy korporativ boshqaruv tizimi 2000-yillarda ishlab chiqilgan bo‘lsada, biroq, o‘shandan beri korporativ nizolar va iqtisodiy tanazzullarning soni, miqyosi va oqibatlariga sezilarli ta‘sir qilolmayapti. Ular samarasizligining sabablaridan biri shundaki, korporativ boshqaruv ro‘yxatga olingan kompaniyalardagi "cheklar va balanslar" ning tartibga solish tuzilmasiga haddan tashqari ko‘proq e‘tibor qaratildi va boshqaruv tuzilmalarining firma uchun strategik ahamiyat muhim bo‘lmay qoldi.

Rahbariyat, o‘z navbatida, aksiyadorlar yoki kompaniya egalari oldida hisobot berishlari kerak bo‘lgan kuzatuv kengashi oldida javobgardir, shuning uchun boshqaruv a‘zolari, ayniqsa so‘nggi o‘n yillikda, qoidalarga jiddiy ta‘sir ko‘rsatmoqdalar.

Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida direktorlar kengashi kompaniyani boshqarishda muhim rol o‘ynaydi, chunki u barcha boshqaruv hokimiyatining markazi hisoblanadi. U yetakchilik va strategik yetakchilik, ob‘ektiv fikr, kompaniya boshqaruvidan mustaqillikni ta‘minlaydi va kompaniyani nazorat qiladi. U kompaniyaning kundalik boshqaruvi va ma‘muriyatida ishtirok yetmaydi, buning uchun menejment javob beradi.

Shunga qaramay, u kompaniyani va uning boshqaruvini nazorat qiladi, axloq kodeksini o‘rnatadi, jarayon va monitoringni nazorat qiladi, tegishli moliyaviy nazorat tizimining mavjudligini ta‘minlaydi. Boshqaruv tarkibiga turli kasb va biznes vakillarini jalb qiladigan taniqli shaxslar kiradi va ular kompaniyaning barcha vakolatlarini amalga oshiradilar, aksiyadorlarga tegishli bo‘lganlari bundan mustasno.

Mustaqil direktorlar kompaniyada korporativ boshqaruvni ta‘minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Mustaqil direktorlarga ega bo‘lishning asosi shundaki, bu direktorlar kengashi tomonidan nazoratning sifatini oshiradi va manfaatlar to‘qnashuvi ehtimolini kamaytiradi. Mustaqil direktorlar Direktorlar kengashi jarayonlariga kompaniyaning umumiy manfaatlariga va shu orqali aksiyadorlar, ayniqsa ozchiliklar va kichik aksiyadorlar manfaatlariga mos keladigan elementni kiritadilar.

Mustaqil direktorlar kompaniyaning rivojlanishida muhim rol o‘ynashi tobora tan olinmoqda. Ular raqobat ustunligining kafolati va muhim manbai sifatida qaraladi. Korporativ boshqaruvni isloh qiluvchilar tashqi mustaqil direktorlar mustaqil kengashlarga qaraganda yaxshiroq, boshqaruv kengashi qanchalik mustaqil bo‘lsa, kompaniyaning samaradorligi shunchalik yuqori bo‘ladi deb hisoblashadi. Umuman olganda, ular kompaniyadagi rolga korporativ ishonch va boshqaruv standartlarini oshirish, qo‘riqchi vazifasini bajaruvchi, egasi ustunlik qiladigan ssenariyda muvozanatni saqlash, xatarlarni boshqarishda muhim rol o‘ynash kiradi. Ularning kompaniyadagi asosiy roli - egalariga nisbatan minoritar aksiyadorlarning manfaatlarini himoya qilish.

Mustaqil direktorning kompaniyada hech qanday moddiy qiziqishlari yo‘qligi va ular aksiyadorlar manfaatlarini ifoda etishi sababli korporatsiyaning to‘g‘ri ishlashiga yordam berishi umumiy ravishda tan olingan. Shunday qilib, mustaqil direktorlar kompaniyaning umumiy manfaatlarida va barcha manfaatdor tomonlar, shu jumladan ozchiliklar va kichik aksiyadorlar manfaatlarida boshqaruv jarayonlarida xolislik muhitini yaratadilar.

Mustaqil direktorlarning korporativ boshqaruvdagi ahamiyati shundan iboratki, bu masala bo‘yicha hech qanday ta‘sir ko‘rsatmasdan mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatidir. Aksiyadorlar, ayniqsa minoritar aksiyadorlar, kompaniya haqidagi ma‘lumotlarning oshkoraligini ta‘minlaydigan, shuningdek nizoli vaziyatlarni hal qilishda muvozanatni ta‘minlaydigan mustaqil direktorlarga murojaat qilishadi. Mustaqil direktorlar kuzatuv kengashi yoki rahbariyatning xodimlar, kreditorlar va yirik xizmat yetkazib beruvchilarga nisbatan qarorlarini baholashda manfaatdor tomonlar manfaatlarini himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Mustaqil direktorlar, shuningdek, kompaniyaning taftish komissiyasi a‘zosi sifatida muhim rol o‘ynaydi. Taftish komissiyasining vazifalariga moliyaviy hisobot jarayonining ishlashini monitoring qilish, buxgalteriya siyosati va prinsiplarini tanlash monitoringi, ichki nazorat jarayonini kuzatish va boshqalar kiradi. Taftish

komissiyasining majburiy talablaridan biri depozit egalari, qarz majburiyatlari, deklaratsiya qilingan dividendlar va kreditorlarning to'lovlari to'lanmaganligi sabablarini ko'rib chiqishdir. Shuning uchun, bunday funksiyani bajarish uchun mustaqil direktorlar kompaniyada tegishli, samarali monitoring tizimini ta'minlaydi.

Shuning uchun mustaqil direktorlarning asosiy roli korporativ boshqaruv standartlarini takomillashtirishdir. Shunga qaramay, korporatsiya mustaqil direktorlarning mustaqil faoliyat ko'rsatishi va mustaqil direktorlar instituti muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlashi kerak.

Mustaqil direktorlar korporativ strategiyalarni ishlab chiqishga hissa qo'shishlari, boshqaruv samaradorligini tahlil qilishlari yoki ularning asosiy roli shubhali boshqaruv siyosatiga qarshi turish va mulkdorlar va menejmenti ustidan tegishli nazorat o'rnatish orqali jamoat aksiyadorlari manfaatlarini himoya qilishmi yoki yo'qligi haqida qizg'in munozaralarga sabab bo'lmoqda.

Mustaqil direktorlar instituti mulkdorlar va menejment tomonidan sodir etilishi mumkin bo'lgan har qanday favqulodda beparvolikka qarshi turuvchi tayanch bo'lib xizmat qiladi. Bu halollik va javobgarlik orqali investorlarni himoya qilish uchun zarurdir.

Birinchi omil - mustaqil direktorlarni tanlash. Mustaqil direktor tayinlanishiga kelsak, dunyodagi biron bir qo'mita yoki qonunchilik tomonidan belgilanadigan tanlov jarayoni mavjud emas. Qo'mitalar direktorlar kengashida mustaqil direktorlar etib tayinlanishi mumkin bo'lgan mustaqil direktorlar sonini aniqlashga harakat qilishdi, ammo bu a'zolar qanday qilib saylanganligi masalasi ko'rib chiqilmaydi. Mustaqil direktorning "mustaqillik" so'ziga katta ahamiyat beriladi, ammo mustaqil direktorlarni tanlash kompaniya egalari qo'lida yoki ular to'g'ridan-to'g'ri mulkdorlar tomonidan tanlanadi.

Ko'rish mumkinki, boshqaruv egalari kichik aksiyadorlarning manfaatlariga javob bermaydigan qarorlar qabul qilishadi, mustaqil direktor barcha manfaatdor tomonlarning manfaatlarini hisobga olishi kerak. Ular moddiy yoki moddiy munosabatlarga ega bo'lmasliklari yoki oldingi uch yil ichida kompaniyada yetakchi bo'lmasliklari kerak degan taklif mavjud. Shunday qilib, ma'lum bir rolga muvofiq deb hisoblanadigan ijobiy fazilatlar ro'yxati yo'q. Ta'rif shuningdek, odatda tanlangan taniqli shaxslarning ham kengash bilan bog'liqligini hisobga olmaydi.

Mustaqil direktor tayinlanishi shubhasiz menejmentning yaxshilanishiga olib keladi va kompaniyaning to'g'ri ishlashiga yordam beradi.

Shunday qilib, amaldagi qonunchilik bazasi mustaqil direktor tayinlanganidan keyin uning mustaqilligini baholash uchun unchalik ko'p harakat qilmasligi aniq. Muvofqlik mezonlari menejment bilan bog'liq masalalarni nazorat qilish uchun talab qilinishi mumkin bo'lgan tegishli vakolatli standartlarni o'z ichiga olmaydi. Tanlov oshkoralik va aniq baholash asosida bo'lishi kerak.

Kuzatuv kengashini baholash jarayoni shunchaki kompaniyaning korporativ boshqaruvidagi rasmiyatchilik emas. G20/ IHR Tning korporativ boshqaruv prinsiplarida ta'kidlanganidek, kuzatuv kengashlari muntazam ravishda ularning faoliyatini baholash va ularning a'zolari tajriba va vakolatlarga ega bo'lishlari kerakligini bilish uchun ham muntazam ravishda baholash o'tkazishlari kerak.

Kuzatuv kengashini baholash jarayonini yaxshiroq tushunish uchun uni baholashning Xitoy, Yaponiya, Singapur, Hindiston, Avstriya, Braziliya, Janubiy Afrika, Turkiya, Vengriya, Isroil, Lyuksemburg, Niderlandiya, Polsha, Fransiya, Germaniya, Ispaniya, Shveysariya, Italiya, Buyuk Britaniya va AQSh amaliyotini ko'rib chiqish mumkin.

Asosiy xulosa shundan iboratki, Kengashni baholash asta-sekinlik bilan, lekin yuqoridagi mamlakatlarda odatiy holga aylanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mamlakatlar tomonidan qabul qilingan baholash usullarida jiddiy tafovutlar mavjud.

Uni asoslash uchun quyidagi savollarga javob berish lozim:

Kengashni (yoki uning qo'mitalarini) baholashni boshqarish jarayonida ishtirok etishni talab qiladigan qonunchilik yoki tartibga soluvchi talablar yoki amaliyotlar bormi?

Kengash faoliyatini qanchalik tez-tez baholash kerak?

Kengashni kim baholashi kerak?

Kengash faoliyatini baholaganidan so'ng kompaniyalar nimaga erishadilar?

Tanlangan 20 ta yurisdiksiya odatda uchta huquqiy an'analarga bo'linishi mumkin, xususan inglizlarning umumiy huquqi (Hindiston, Isroil, Singapur, Janubiy Afrika, Buyuk Britaniya va AQSh), Fransiya davlat qonunlari (Braziliya, Italiya, Lyuksemburg, Fransiya). Gollandiya va Ispaniya) va Germaniya davlat qonunlari (Xitoy, Germaniya, Vengriya, Yaponiya, Polsha, Serbiya, Shveysariya va Turkiya).

Ikki pog'onali tizimlar Osiyo, Yevropa va Janubiy Amerikadagi Germaniya davlat huquqida keng tarqalgan. Ikki pog'onali tizimlarda boshqaruv nazorati alohida kuzatuv kengashining zimmasidadir.

Davlat huquq tizimlari tobora bir darajali kengashlarni yaratishga moslashtirilmoqda. Masalan, Fransiya qonunlari kompaniyalarga bir yoki ikki pog'onali tizimni tanlashga ruxsat bergan bo'lsa-da, fransuz kompaniyalari tobora bir bosqichli tizim modelini tanlashga qaror qilishmoqda. Yevropada ushbu tendensiya asosan kompaniyalarga bir pog'onali tuzilmani tanlashga imkon beradigan Yevropa kompaniyalari reglamentiga monand holda Yaponiyada 2003 yilda Angliya-Amerika uslubidagi kengash tuzilmasi kiritilib, Tijorat kodeksiga tuzatish kiritildi.

Bundan tashqari, mulkchilik tuzilmalarida jiddiy farqlar mavjud. Keng tarqalib ketgan aksionerlarni Buyuk Britaniya va AQShda ko'plab uchratish mumkin, va konsentratsiyalangan mulk xususiyatlari boshqa ko'pgina mamlakatlarda mavjud.

Bundan tashqari, davlatlarni nazorat qiluvchi aksiyadorlar turi bilan ham tavsiflash mumkin (masalan, Xitoyda davlat korxonalari muhim rol o‘ynaydi, Turkiyada oilaviy kompaniyalar ustunlik qiladi).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida"gi Qonuni. O‘zbekistonning yangi qonunlari. T.: "Adolat", 1996.
2. Ashurov Z.A. Korporativ boshqaruv konsepsiyasi va mohiyati: ilmiy-nazariy yondashuvlar va ularni rivojlantirish//“Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2015 yil
3. Ishmanova D.N. Neft-gaz korxonalarida innovatsion strategik boshqarishni takomillashtirish// “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2019 yil